

Konferans Bildirisi / Conference Paper

1930'LARIN SÜRELİ YAYINLARINDA NURULLAH ATAÇ VE POLEMİKLERİ*

Sibel YILMAZ¹

Öz

Cumhuriyet'in ilanının hemen ardına denk gelen 1930'lu yıllarda yayıncılık faaliyetlerinin hız kazanmasıyla zengin bir edebiyat ortamı oluşmuş; pek çok sanat, edebiyat, kültür ve fikir dergisi yayın hayatına başlamıştır. Bu süreli yayınlarda yeni sanat hareketleri belirmiş, eski ve yeni tartışmaları yapılmış, hemen hemen her edebî türe ait eserler yayımlanmıştır. Başta *Varlık*, *Servet-i Fünûn/ Uyanış*, *Yücel*, *Ağaç*, *Kültür Haftası*, *İnsan*, *Oluş*, *Çığır* ve *Marmara* olmak üzere dönemin dergilerinde farklı sanat anlayışlarına sahip yazar, şair ve eleştirmenler bir araya gelmiş, her dergi belli yayın ilkeleri ve ortak değerler doğrultusunda varlığını sürdürmüştür. Bu yıllarda edebiyatımızda tenkit geleneği henüz tam olarak oluşmasa da dergilerde basılan eleştiri, inceleme ve tanıtım yazılarında edebiyata dair pek çok mesele konu edilir ve bunlar etrafında güçlü bir tartışma zemini yaratılır. Bu yazılar zaman zaman karşıt görüşleri savunan yazarlar arasında polemiklere neden olmuş, kimi polemikler taraftar bulamazken kimileri de edebiyat gündemini belli bir süre meşgul etmiştir. 1930'larda polemik yazılarında en çok ismi geçen ve fikirleriyle geniş bir kitleyi etkileme gücü olan kişi, edebiyat eleştirmeni Nurullah Ataç'tır. Bu çalışmada polemik kavramı kısaca tanıttıldıktan sonra Ataç'ın Hüseyin Cahit Yalçın, Necip Fazıl Kısakürek, Yaşar Nabi Nayır, Sabahattin Eyüboğlu, Hüsamettin Bozok ve Cahit Tanyol gibi isimlerle girdiği polemikler değerlendirilecek ve edebiyat alanındaki çalışmalarda yeteri kadar öne çıkarılmayan polemik türünün edebiyatın gelişmesinde ne gibi katkıları olduğu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nurullah Ataç, Polemik, Tenkit, Münekkit.

NURULLAH ATAÇ AND HIS POLEMICS IN 1930'S PERIODICALS

Abstract

In the 1930s, which coincided with the declaration of the Republic, a rich literary environment was formed with the increase of publishing activities; many art, literature, culture, and idea magazines started to be published. New art movements emerged in these periodicals, discussions of old versus new literature were held, and works of almost every literary genre were published. Various writers, poets and critics with different artistic approaches came together in periodicals such as *Varlık*, *Servet-i Fünûn/ Uyanış*, *Yücel*, *Ağaç*, *Kültür Haftası*, *İnsan*, *Oluş*, *Çığır* and *Marmara*, and each magazine continued to exist in accordance with certain publishing principles and shared values. Although the tradition of criticism was not yet fully formed in our literature in those years, many issues related to literature were discussed in the criticism, review and blurb articles published in the periodicals and a strong ground for discussion was created around them. These writings have occasionally caused polemics between writers defending opposing views, and while some polemics could not find supporters, others occupied the literary agenda for a certain period of time. The person whose name was mentioned most in polemical writings in the 1930s and who had the power to influence a wide audience with his ideas was the literary critic Nurullah Ataç. After briefly introducing the concept of polemic in this study, Ataç's polemics with names such as Hüseyin Cahit Yalçın, Necip Fazıl Kısakürek, Yaşar Nabi Nayır, Sabahattin Eyüboğlu, Hüsamettin Bozok and Cahit Tanyol will be evaluated and the contributions of the polemic genre, which is not sufficiently emphasized in the studies of literature, to the development of literature will be discussed.

Keywords: Nurullah Ataç, Polemic, Criticism, Critic.

* Bu makale, 21-23 Eylül 2023 tarihlerinde Viyana'da gerçekleşen Turkologentag-The Fourth European Convention on Turkic, Ottoman and Turkish Studies'de sunulan sözlü bildiriden yola çıkılarak yazılmıştır.

¹ Dr. Öğr. Gör., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, yisibel@metu.edu.tr.

Başvuru Tarihi (Received): 05.11.2024 **Kabul Tarihi** (Accepted): 23.01.2025

Giriş

Türkçe Sözlük'te (sozluk.gov.tr) “söz dalaşı” ve “kalem kavgası” olarak nitelenen polemik (Fransızca polémique, İngilizce polemic) kelimesi Grekçe polemos (savaş) ve polemikos (düşman, rakip) kelimelerinin birleşiminden oluşur (Demir, 2014, s. 184). Farklı görüşlere sahip kişilerin bilimsel, sanatsal, felsefi ya da edebî herhangi bir konu, eser ya da fikir etrafında yaptıkları sert tartışmalardır. Bir düşünce (tez) ve ona karşıt bir düşünce (antitez) etrafında geliştiği için tartışma, münakaşa ve eleştiri gibi kavramlarla birlikte düşünebileceğimiz polemiğin ayırt edici yanı ise daha heyecanlı ve sert bir üslupla ilerlemesi (Karataş, 2018, s. 17) ve zaman zaman kişisel bir atışmaya dönmesidir. Sözlü biçimde gerçekleşme ihtimali bulunsa da daha çok yazılı olarak yapılan polemikler edebî ve fikrî tartışmaları gündeme getirdikleri için sanat ortamının hareketlenmesine neden olurlar. Ancak polemiğin çoğu zaman amacından saparak kişisel bir rekabete dönmesi, saygı çerçevesi içinde sürmesi gereken diyalogun aşağılama ve hakarete varması, tarafların özel yaşamlarına dair unsurların öne çıkarılmasıyla ciddiyetini yitirmesi gibi tehlikeler de söz konudur.

“İtiraz etme, olumsuzlama, değersizleştirme, küçümseme, alay etme/ incecikten eğlenme, yerme” (Karataş, 2018, s. 20) şeklinde bir seyir izleyen polemikler, Türk edebiyatında Tanzimat'tan bu yana varlığını sürdürür. Cumhuriyet'in ilk yıllarında süreli yayın sayısının artması edebiyat ortamını hareketlendirirken birçok farklı konuda polemik yapılmasına da zemin hazırlamıştır. 1930'lu yıllara baktığımızda ise polemiklerde en çok ismi geçen kişi edebiyat eleştirmeni ve çevirmen Nurullah Ataç² (1898-1957)'tir. 1920-1957 yılları arasında yoğun bir yazı faaliyeti içinde olan Ataç; dil, çeviri, tiyatro, roman gibi birbirinden farklı konularda kalem oynatsa da “Nesir gözümü korkutuyor” (1939, Kasım 29, s. 2) diyerek daha çok şiir üzerine yazar. Süreli yayınları yakından takip eden Ataç, güncel edebiyat ve sanattaki gelişmeleri dikkatle izlemiş ve yenilikçi sanat hareketlerini desteklemiştir. Öne sürdüğü fikirlerin etki gücü sayesinde “otoriter münekkî” konumunda olan Nurullah Ataç; pek çok yazar, şair, yayıncı ve eleştirmenle polemiğe girmiş, dönemin fikir tartışmalarında ön saflarda yer almıştır. 1930'ların öne çıkan süreli yayınlarında Ataç'ın edebiyatın çeşitli konularında dönemin ünlü isimleriyle yaşadığı tartışmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. *Fikir Hareketleri*'nde Hüseyin Cahit Yalçın'la Polemik

Hüseyin Cahit Yalçın, kendi çıkardığı *Fikir Hareketleri*³ dergisinde “Matbuat Hayatı” başlıklı bir yazı dizisi hazırlayarak gündemdeki eserleri değerlendirir. Bu yazılar aracılığıyla okuduklarıyla ilgili kişisel kanaatlerini paylaşmak istediğini söyleyen Yalçın, bunları eleştiri olarak nitelemenin doğru olmadığını belirtir. Derginin 25 Kanunusani (Ocak) 1934 tarihli 14. sayısında yer alan “Matbuat Hayatı: Necip Fazıl Bey” başlıklı yazısında Necip Fazıl Kısakürek'in yayımlandığı zaman edebiyat dünyasında büyük ses getiren *Ben ve Ötesi* (1931) kitabını incelemiştir. İlk olarak kitaptaki şiirlerde geçen kelimeler üzerinde duran Yalçın, bazı kelimelere dikkat çekerek bunların şiir dili içinde yanlış ya da uygunsuz biçimlerde kullanıldığını ifade eder. Örneğin “dem” kelimesinin Servet-i Fünûn edebiyatında bile çok köhne bulunup atıldığını, “fosfor” kelimesinin ise kimya kitaplarında ya da fenni eserlerde geçtiği için şiirde pek nahoş bir tesir bıraktığını yazar (1934, Kanunusani 25, s. 12). Daha sonra ise bu ihmallere rağmen şairi mahkûm etmeye kalkmanın anlamsız olduğunu söyleyerek şiirlerin muhtevasına dair tespitlerini sıralamaya başlar. Burada değindiği ilk unsurlardan biri şairin derin ve felsefi olmak uğruna kendini zorlamasıdır. Yalçın'a göre fikirler ve hayaller arasında bütünlük ve uygunluk olmadığı için kitaptaki şiirler, okurda beklenen etkiyi ve hisleri yaratamaz.

² Ataç, 1934 yılına kadar Nurullah Atâ, 1950'ye kadar Nurullah Ataç, daha sonra ise sadece Ataç imzasını kullanmıştır (Ayvazoğlu, 2023: 13).

³ “İlmî, içtimaî, edebî haftalık risale” başlığıyla yayımlanan *Fikir Hareketleri*, 29 Teşrinievvel (Ekim) 1933-14 Teşrinisani (Kasım) 1940 tarihleri arasında İstanbul'da basılan haftalık bir dergidir. 364 sayısı bulunur.

Yalçın'ın bu yazısında kullandığı bazı ifadeler Ataç'ı rahatsız etmiş ve *Milliyet* gazetesinde çıkan "Durmuş Bir Adam" (1934, Ocak 27) yazısı ikili arasında Necip Fazıl ve şiir eleştirisi üzerinden ilerleyen bir polemğin doğmasına neden olmuştur. Ataç, Yalçın'ın Necip Fazıl şiirini yalnızca dil yönünden ele almasını eksiklik olarak niteler ve hükümlerinin belli bir temele dayanmadığını söyler: "Kendi şiir telakkisine göre Necip Fazıl'ın veya bugünkü herhangi bir şairin vaziyetini aramıyor. Bunlar yani tenkidin esas şartı olan münakaşa, bir *hierarhiyaya* (hiyerarşiye) göre tasnif, hüküm yok. Sadece lisan tenkidi" (1934, Ocak 27, s. 4).

"Matbuat Hayatı: Kendine Tapan Bir Adam" (1934, Şubat 8) yazısında Ataç'ın eleştirilerine cevap veren Hüseyin Cahit, bunları haksız bulur. Hatta münekkidin sözlerinde "kötü niyet" ("*mauvaise foi*") sezdiğini belirtir. Ona göre bu polemğin asıl sebebi Ataç'ın sevdiği ve yazılarında övdüğü bir şair olan Necip Fazıl'ın eleştirilmesine içerlemesidir. Bundan dolayı Ataç'ın kendi yazdıklarını yanlış anladığını, hatta bilerek konuyu başka yerlere çektiğini iddia eder. "Mademki o beğeniyor, biz de onun arkası sıra tapmağa borçluyuz. Çünkü zevkin, anlayışın miyarı kendisidir. İmam odur!" diyen Yalçın'a (1934, Şubat 8, s. 11) göre Ataç, kendi beğenilerine hapsolmuş biridir ve doğrularını başkalarına da dikte ettirmeye çalışır: "Nurullah Ata Bey yalnız edebiyatın mutlak bir hâkimi değildir, o her şeyi bilir ve mutlaka onun bildiği hakikattir" (1934, Şubat 8, s. 12).

Nurullah Ataç, Hüseyin Cahit'i yeni fikirlere kapalı olmakla itham etmiş ve bu nedenle onun için "durmuş bir adam" yakıştırmasını yapmıştır. Yalçın'ın Fransız gazeteci ve romancı Henri Béraud'un Moskova'yla ilgili gözlemlerini (*Ce que j'ai vu à Moscou*, 1925) *Fikir Hareketleri* için tercüme etmesini eleştiren Ataç, "1917'den beri mütemadiyen değişmekte olan bir memleketin ahvalini bundan on sene evvel yazılmış bir kitaptan öğrenmek ve öğretmek doğru mudur?" (1934, Ocak 27, s. 4) diye sorar. Yalçın ise kendini savunarak bu kitabın Bolşevikleri anlamak için önemli bir kaynak olduğunu ve fikirlerin zamanının geçmediğini söyler. Görüldüğü gibi bu tartışma, fikir düzeyinde başlasa da zamanla kişiselleşmiş ve tarafların karşılıklı olarak birbirlerini suçlamalarıyla son bulmuştur.

2. Kişisel Bir Husumet: Necip Fazıl'la Polemik

Annesi Maraşlı Kısakürekler ailesinden olan Nurullah Ataç'la Necip Fazıl arasında akrabalık bağı bulunsa da edebiyat tarihlerinde bu konu üzerinde fazla durulmaz (Ayvazoğlu, 2023, s. 210). Ataç, dönemin pek çok edibi gibi Necip Fazıl'ın *Ben ve Ötesi* isimli şiir kitabını övgüyle karşılar ve *Milliyet* gazetesindeki "Haftalık Edebî Muhasebe: Fikirler ve İnsanlar" köşesinde "Necip Fazıl" (1932, Şubat 18, s. 2) başlıklı bir yazı kaleme alarak onun şairliğini över. Necip Fazıl'ı "Baudelairien" bir şair olarak nitelerken Baudelaire, Verlaine ve Rimbaud gibi Fransız şairleriyle benzer yanları olduğunu belirtir. Bunun yanında kitaptan hem sevdiği hem de pek de beğenmediği şiirler üzerinde durur. Necip Fazıl'ın değerinin zamanla anlaşılacağını ifade eder. Başka yazılarında da Necip Fazıl'ın çok iyi bir şair olduğunu, hatta Nâzım Hikmet'le beraber kendi neslinin en kuvvetli şairi olduğunu belirtir. Ancak bu olumlu değerlendirmeler uzun sürmez ve Ataç, önceleri "fikir arkadaşlığı" yaptığı şairin şiir ve edebiyatla ilgili görüşlerini zamanla eleştirmeye başlar. Ataç'ın ilk eleştirisi Necip Fazıl'ın *Yeni Adam* dergisinin "Edebiyat ve Tenkit" başlıklı mülakatına verdiği cevaplar neticesinde olur. *Milliyet*'te yayımlanan "Küskün Sanatkâr" yazısında anketlere verilen cevapları münakaşa etmeyi çok sevdiğini belirten Ataç, Necip Fazıl'ın "Sanat, sanat için midir? Yoksa cemiyet için mi" sorularına verdiği cevapları eleştirir (1934, Nisan 7, s. 4). Anketin "Sizin için edebiyatın gayesi nedir?", "Sanat sanat içindir" yahut "sanat cemiyet içindir" fikirlerinden hangisine taraftarsınız?" şeklindeki ilk sorusuna Necip Fazıl şu şekilde yanıt verir:

"Benim için edebiyatın gayesi her şeydir, fakat bir şey değildir. 19'uncu asrın malûm olan klâsik "sanat sanat içindir" nazariyesine tam manasıyla taraftar olmaksızın diyebilirim ki "sanat cemiyet için değildir." Sanat ayrı bir dünyadır ve

o dünya kendisi içindir. Sanat nazarımda ayrı ve mücerret ve kendi kanunlarına tabi bir âlemdir” (1934, Mart 26, s. 7).

Bu cevaptan da anlaşıldığı gibi sanatın kendi kanunları olması gerektiğini savunan şair, “Yazı diliyle konuşma dili birleşebilir mi?” sorusuna ise halkın konuştuğu dille konuşmanın mutlaka halkın anlaması lazım gelen bir şeyi söylemeye mecbur olmak anlamına gelmediği yönünde bir karşılık verir. Necip Fazıl’ın bu cevabını değerlendiren Ataç, sanatkârdan beklenen vazife konusunda şairle aynı görüşte olmadığını ifade eder ve onun sözlerinin şu şekilde yorumlanabileceğini yazar:

“Yani sanatkâr etraf ile pek âlâkası olmayan bir nevi sihirli bir âlemde yaşar; isteyen gidip onu orada arar, fakat kendisi harice doğru bir harekete razı olmaz. Necip Fazıl ‘Şair halkın bildiği, hoşlandığı şeyleri söylemeye mecbur değildir’ demiyor; bunu söylese kendisiyle beraberim; hayır, o (sanatkâr) ‘halkın anlaması lazım gelen bir şeyi söylemeye mecbur değildir’ diyor. Yani şairin, sanatkârın bir ‘kahraman’ olmak hakkını, vazifesini de reddediyor. İşte ondan bu hususta ayrılıyorruz” (1934, Nisan 7, s. 4).

Yazının ilerleyen kısımlarında sanatkâr ile filozofların halkın düşüncesini etkileme konusundaki meziyetlerine değinen Ataç, bunun hemen hemen her toplum için geçerli bir durum olduğunun altını çizer.

İkili arasındaki ilk ciddi polemik ise, Necip Fazıl’ın çıkardığı *Ağaç*⁴ dergisinin 4. sayısında yazdığı “Nurullah Ataç’a” (1936, Nisan 4) yazısıyla gün yüzüne çıkar. Necip Fazıl, bu yazıda doğrudan Ataç’a hitap ederek “değişim” meselesi üzerinde durur. Zamanın değişimlere yol açan etkisinden söz açarak asıl değişenin kendisi değil, Ataç olduğunu ifade eder. Burada “değişim”den kasıt, Necip Fazıl’ın 1934 yılında Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden Abdülhakîm-i Arvâsî ile tanıştıktan sonra zihniyet değişimi geçirmesi, tasavvuf ilmine bağlanarak eski yaşam ve düşünce tarzından kopmasıdır. Edebiyat dünyasında birçok isim, bu değişimden sonra Necip Fazıl’a farklı bir gözle bakmaya başlayacaktır. Bunlardan biri de kuşkusuz Nurullah Ataç’tır.

Necip Fazıl, bu kısa yazının hemen altında Ataç’ı Fransız yazar ve eleştirmen André Gide ile birlikte gösteren alaycı bir karikatüre yer verir. André Gide’i en halis Fransız muharrirlerinden sayan (Çağın, 2012, s. 37) Ataç, izlenimci eleştiri anlayışına ilgi gösterir ve Gide’in yazılarından etkilenir.

Ağaç’taki ikinci yazı “İşte Tenkit!” (1936, Haziran 13), Ataç’ın *Akşam* gazetesinin “Sohbet” sütununda yayımlanan “Vezin Davası” (1936, Haziran 6) başlıklı yazısına cevap olarak kaleme alınmıştır (Gariper ve Bayraktar 2017, s. 205). Bu yazıda bir “fikir lezzeti” bulamadığını söyleyen Necip Fazıl, Ataç’ın vezin konusundaki görüşlerini eleştirir. Aruzun ölmediğini iddia eden Ataç, aslında serbest vezni müdafaa etmek için bu yazıyı yazmıştır. Yazının sonunda şairin Ataç’ın soyadına gönderme yaparak onunla alay etmesi, polemğin edebiyat alanının dışına taşıp kişisel bir husumete döndüğünün göstergesidir: “Fikir yerine maskaralık ancak Nurullah Ataç’a yakışır. Ona dönekliğinden kinaye, Nurullah TOPAÇ demek daha doğrudur” (Kısakürek, 1936, Haziran 3, s. 15).

Ataç, bu yazıya 20 Haziran 1936 tarihli “Bir Cevap” yazısıyla cevap vererek bir zamanlar dost saydığı kişiye hakaret etmeyeceğini söyler. Buradan da anlaşılacağı üzere bu polemikte daha sert ve kavgacı olan, hatta zaman zaman hakarete varan sözler sarf eden taraf Necip Fazıl olmuştur. Bu iki eski dostun sanat görüşleri dışında yaşam tarzları ve mizaçları da çatışmış gibidir. 1930’ların ikinci yarısında başlayan bu kalem kavgası, ilerleyen yıllarda devam edecektir. Necip Fazıl’ın “değişim”inden sonraki dönemini, özellikle de *Büyük Doğu* dergisi etrafındaki

⁴ “Sanat-Fikir-Aksiyon” üst başlığıyla, 14.03.1936-29.08.1936 tarihleri arasında haftalık olarak yayımlanan *Ağaç* dergisinin 17 sayısı bulunur.

faaliyetlerini ciddiye almamış gibi duran Ataç, onu kendine daha yakın gördüğü zamanlara -1934 öncesine- döner ve okurlarına onun “eski şairliği”ni hatırlatır. Necip Fazıl ise tam tersine 1940’ların ortalarından itibaren *Büyük Doğu*’da yazdığı yazılarda Ataç’ı ağır bir dille eleştirecek, hayalî bir edebiyat mahkemesi kurarak eski dostunu burada yargılayacaktır.⁵

3. Sabahattin Eyüboğlu ile Saf Şiir ve Divan Edebiyatı Üzerine Polemik

Sabahattin Eyüboğlu (Sabahattin Rahmi adıyla) *Varlık* dergisinin 15 Şubat 1934 tarihli 15. sayısında yazdığı “Öz Şiir Meselesi” başlıklı yazıda saf şiir/ öz şiir gibi adlarla nitelenen şiir türü hakkında bazı bilgiler verir. Eyüboğlu’na göre Eski Yunan filozoflarından beri şiirde ilhamın mı yoksa mantığın mı rol oynadığı meselesi tartışılmıştır. Öz şiire dair tartışmalar da bu konuyu yeniden gündeme getirmiştir. Şiirde anlam üzerinde duran Eyüboğlu, Ahmet Haşim’in “Merdiven” şiirini örnek verir. “Ağır ağır ineceksin bu merdivenlerden” mısraını “Bu merdivenlerden ağır ağır ineceksin” hâline getirdiğimizde şiirin ahengi kaybolur, bir şeyler eksilir diyen Eyüboğlu; “İşte öz şiir bu eksilen şey; bu manadan zahmetsizce sıyrılıp kaçan ‘ruh’tur” diyerek öz şiirin tanımını yapar (1934, Şubat 15, s. 232). Şiiri oluşturan her mısradaki açık ya da kapalı bir anlam vardır; ancak şiirde “manâ ancak bir vasıta, bir kisve”dir. Yazının ilerleyen kısmında Henri Brémond’un 1926’da Fransız Akademisi’nde verdiği “*poésie pure*” nutkuyla ilgili bilgiler paylaşan Eyüboğlu, bu şiir türünü tanıtan betimleyici bir yazı kaleme almıştır denebilir.

Nurullah Ataç, 24 Şubat 1934 tarihli *Milliyet* gazetesinde “Öz Şiir” başlıklı bir yazı yazarak hem bu şiirden ne anladığını izaha çalışır hem de Eyüboğlu’nun *Varlık*’ta çıkan yazısını eleştirir. Bu konunun eskidiğini düşünen Ataç, Eyüboğlu’nun bu yazısını “*faux départ*” (yanlış çıkış) olarak değerlendirip ilgi görmeyeceğini iddia eder. Ayrıca Ataç’a göre genç yazar, bu konuyu tam da anlamamış, hatta Haşim’in şiirini örnek vererek toptan bir yanlışa düşmüştür. Yine Brémond’un nutkuna gönderme yaparak şiirde anlam konusuna değinen Ataç, “Bu öz şiirden ben de çok bahsettim; o kadar ki artık ona pek inanmıyorum” (1934, Şubat 24, s. 4) diyerek konuya olan ilgisini yitirdiğini de itiraf eder.

Sabahattin Rahmi (Eyüboğlu), “Şiir ve Müzik- Nurullah Ata Beyfendiye Cevap” (1934, Mart 15) yazısında Ataç’ın eleştirilerine karşılık vererek bu konunun eskidiği fikrine katılmadığını belirtir. Hatta o günlerde öz mimari, öz resim, öz heykel gibi kavramların batı sanatında sıklıkla kullanıldığını ilave eder. Öz şiirle ilgili bilgilerini sıralamaya devam eden Eyüboğlu, Ataç’a yönelik kişisel bir eleştiride bulunmamış ve böylece tartışma belli bir mesele etrafında gelişmiştir. Konuya ilgisini kaybeden Ataç ise, artık gündeminde olmayan konularla ilgili polemikleri sürdürmeye heveslenmediğinden öz şiir tartışması burada son bulmuştur. Ancak sık sık fikir değiştirmekle eleştirilen Nurullah Ataç, birkaç yazıda daha öz şiir meselesine geri dönecektir. Örneğin 20 Nisan 1936’da *Akşam*’da çıkan “Ölen Edebiyat” yazısında “Bundan dört beş yıl önceki sevdama, *poésie pure*’e tekrar dönecek değilim” (1936, s. 3,8) dese de bu meseleye tekrar değinir ve Naili’nin mısralarından yola çıkarak divan edebiyatının öz şiir örnekleriyle dolu olduğundan, “*poésie*” kelimesinin dilimize tam çevirisi olmadığı için kavramın anlaşılmadığından ve şiirde mana meselesinden bahseder. 26 Kasım 1939’da *Haber-Akşam Postası*’nda yayımladığı “Düşünceler” yazısında ise öz şiir meselesinin Fransa’da bile artık tartışılmadığını ama bizde hâlen konuşmaya devam ettiğini ifade eder. Halbuki öz şiir, bizim kendi malımızdır. Manadan ziyade nazma, lafza, edebiyat sanatlarına itibar eden Divan edebiyatı, öz şiirimizdir (Ataç, 1939, Kasım 26, s. 2). Neticede Ataç, öz şiir hakkında kalem oynatmak istemediğini belirtse de farklı münakaşalar vesilesiyle bu konuya yeniden değinmesi gerektiğini düşünmüştür denebilir.

⁵ Necip Fazıl Kısakürek, kendi çıkardığı *Büyük Doğu* dergisinde hayalî bir mahkeme kurarak Tevfik Fikret, Yahya Kemal ve Mehmet Âkif Ersoy’un yanı sıra Nurullah Ataç’ı da yargılayan bir yazı dizisi kaleme alır (1946). Necip Fazıl’ın bu dönemki eleştirileri 1930’lardaki eleştirileriyle kıyaslandığında çok daha ağırdır ve yazılarında “Nurullah Ataç’ın kekeme olmasından inanç dünyasına kadar eleştiri dışı kalması gereken birçok şahsi konuyu gündeme getirir” (Gariper ve Bayraktar, 2017: 209).

Ataç'la Eyüboğlu'nun ikinci polemiği Ataç'ın hakkında sıkça kalem oynattığı bir konu olan divan edebiyatı üzerine gelişir. *İnsan*⁶ mecmuasının 15 Nisan 1938 tarihli ilk sayısında “Yeni Türk Sanatkârı yahut Frenk'ten Türk'e Dönüş” başlıklı bir yazı yazan Eyüboğlu, sanatçılarımızın hangi kaynaktan beslenmeleri gerektiği konusundaki düşüncelerini paylaşır. “Yeni Türk sanatkârı Avrupa'ya frenk hayranlığı ile gidip Türk hayranlığı ile dönen adamdır” (1938, Nisan 15, s. 31) diyen Eyüboğlu'na göre sanatçılar, Avrupa kültürü ile temasa geçtikten sonra özlerine dönmelidir. Eğer bunu yapmazlarsa taklitçi olurlar. “Ben Paris'e alafanga geldim, alaturka döndüm” diyen Yahya Kemal (1938, Nisan 15, s. 33) taklitçi olmadan özüne dönmeyi başarmıştır. Yahya Kemal'deki yeniliği anlamayanlar onu yalnızca şekil yönünden değerlendiren kişilerdir. Ancak yenilik şekilde değil, telakkide ortaya çıkar. Dolayısıyla gül ile bülbülden bahseden her şiir, eski değildir. Önemli olan duyustur.

Bu yazıda da öz şiir konusuna değinen Eyüboğlu, Yahya Kemal'in şiiri Frenklerden öğrenmediğini, bu şiirin kaynağının bizde eskiden beri var olduğunu ifade eder:

“Yahya Kemal'i frenklerin öz şiir (poésie pure) telakkileriyle anlamak daha doğrudur. Fakat onun özcülüğü yeni frenk şiirinden çok, eski Türk şiirine bağlıdır. Paul Valery'nin aradığı ve Brémond'un tarif ettiği öz şiiri biz asırlarca kana kana içmiş insanlarız. Mânaların hendesi ve kelimelerin nizamı içinde tekevvün etmekle beraber mânalar ve kelimeleri aşan, akıldan çok ruha hitap eden şiiri biz frenklerden öğrenecek değiliz. Yahya Kemal frenklerden yalnız kendi içindeki şiirin şuuruna varmayı öğrenmiştir” (1938, Nisan 15, s. 35).

Eyüboğlu, yazının sonraki kısımlarında divan edebiyatına yapılan hücumlardan bahseder. Ona göre bu şiire yönelik eleştirilerin birçoğu doğru olmadığı gibi divan şiirini millî saymamak da doğru değildir. Yeni Türk sanatçısı, nasıl ki halk edebiyatını kaynak olarak kullanıyorsa divan edebiyatına da yönelmelidir; çünkü “İnsanlık daima geriden hız alarak ileri gitmiştir. Köksüz medeniyet yoktur.” (1938, Nisan 15, s. 38).

Nurullah Ataç yine *İnsan* mecmuasında basılan “Bir Mektup” (1938, Temmuz 15) yazısında dönemin edebî tartışmalarında ses getiren bu yazıyla ilgili kimi eleştirilerini sıralar. Örneğin ona göre büyük sanatçı şahsiyet sahibi olduğu için büyük sanatçıdır. Yüzünü Garp'a ya da Türk'e döndüğü için büyük değildir. Ayrıca Eyüboğlu'nun iddia ettiği gibi divan edebiyatı bizim klasik edebiyatımız sayılamaz; çünkü “... Divan edebiyatı gayet dardır. Evet “poésie pure” tarafı, şekil tarafı zengindir. İşte o kadar. Bizim divan edebiyatımızı klasik, yani sanat zevkimizi kurmağa kâfi saymamız Fransızların sadece Maurice de Sceve, Ronsard, Chenier ve Mallarme'yi kâfi bulmaya kalkmalarına benzer” (Ataç, 1938, Temmuz 15, s. 372). Buna ek olarak Divan şairleri, Arapça ve Farsça kelimelerle aruz vezni kullanmayan halk şairlerini hor görmüşlerdir: “.. Divan şairi indinde halk şairi kabadır, kendisi ise mekteb, medrese görüp yontulmuştur.” (1938, Temmuz 15, s. 372). Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi Ataç, divan şiiri üzerine çokça yazı kaleme alsada divan şiiriyle ilgili görüşlerinde zaman zaman tutarsızlıklar görülür. İyi bir divan şiiri okuru olan Ataç, divan şiirini eskimiş bulduğu için eleştirmiştir.

Bunların dışında Eyüboğlu'nun bazı fikirlerine katıldığını söyleyen Ataç, *Varlık*'taki öz şiir konulu polemiğin aksine Eyüboğlu'nun yazdıklarını edebî çerçevede yorumlamış, böylece 1930'larda sıkça tartışılan bir konu olan sanatın kaynağı sorunu hakkında işlevsel ve çok yönlü bir tartışma yürütülebilmiştir. Bunda her iki ismin de *İnsan* mecmuasını çıkaran ekipte yer alması etkili olmuştur denebilir. Derginin ilk sayılarında imtiyaz sahibi Hilmi Ziya Ülken'le birlikte yazı işlerinde Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu ve Muzaffer Şerif'in isimleri geçer.

⁶ “Fikir ve sanat” mecmuası *İnsan*, Hilmi Ziya Ülken tarafından 15.04.1938-08.1943 tarihleri arasında aylık olarak İstanbul'da çıkarılmış; ancak düzensiz bir yayın hayatı olmuştur.

Eyüboğlu'nun “Yeni Türk Sanatkârı yahut Frenk'ten Türk'e Dönüş” yazısı Hasan Âli Yücel ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da dikkatini çekmiş, bu kişiler arasında edebiyatın kaynakları, hümanizm ve millî Rönesans konuları ekseninde polemige varmayan bir tartışma yürütülmüştür (Ayvazoğlu, 2023, ss. 311-318). 1930'lar Türkiye'nin Rönesans dönemi olarak kabul edildiğinden bu tartışma önemlidir.

4. *Varlık* Dergisi'nde Yaşar Nabi'yle Tenkit Kavramı Üzerine Polemik

*Varlık*⁷ edebiyatımızın gelişmesinde payı olan en önemli yayın organlarından biri olsa da Ataç, derginin 7. sayısında “Keziban'a Mektup” yazısıyla görülmüş, Yaşar Nabi'nin kendisinden yazı istemesine rağmen burada yazmaktan uzak durmuştur (Ayvazoğlu, 2023: 179). Ataç ve Yaşar Nabi arasında zaman zaman tenkit kavramı üzerine polemikler yaşansa da Ataç'ın Yaşar Nabi'ye karşı öfkeli bir tutum takınmadığı söylenebilir.

Varlık dergisinin kurucusu Yaşar Nabi Nayır'ın tenkit bahsinde konuşurken Nurullah Ataç'tan söz ettiği ilk yazı, “Hakiki Münekkide Dair” (1937, Temmuz 15) adını taşır. Yaşar Nabi, bu yazıda kendisini ve kitaplarını eleştiren Nurullah Ataç'ı hedef alarak bizde tenkidin olmadığını dile getirir. Ona göre bizde tenkitçiler ya yakın çevrelerindeki kişilerin eserlerini abartılı bir şekilde över ya da tenkidi sevmedikleri kişilerden öğ alma aracı olarak görür. Yaşar Nabi'ye göre münekkide olması gereken özellikler şunlardır: “Ancak her büründüğü şekilde güzelliği sezip ortaya koyabilecek, birbirine en zıt temayülleri müsamaha ile karşılayabilecek karakterde ve kudretli bir temyiz hassasına malik olan edebiyatçılardır ki tenkit sahasında müsbet surette çalışabilirler” (1937, Temmuz 15, s. 386).

Nurullah Ataç, Nayır'ın münekkide dair önemli bir özellik olarak işaret ettiği eleştirmenin her temayülü müsamaha ile karşılaması gerektiği fikrine karşı çıkararak bunu yapan kişinin güzellik temayülüne sahip olamayacağını belirtir (Nayır, 1937, Temmuz 15, ss. 386-388). Dolayısıyla ikili arasındaki bu ilk polemik, eleştirmenin subjektifliği/objektifliği karşılaştırması üzerinden ilerlemiştir. Yaşar Nabi, böylesine girift bir konuda anlaşabilmek için münakaşa edenler arasında karşılıklı bir saygı ve anlaşma arzusu bulunması gerektiğini söyler. Ancak muhatabında iyi niyetten eser olmadığı için bu tartışmadan sonuç çıkmayacağını sözlerine ekler. Zaten Yaşar Nabi'ye göre Ataç, sürekli fikir değiştiren biridir: “...Münekkidin nasıl olması icap ettiğini araştırırken kendimize birçok misaller bulabiliriz, fakat daha kısa bir yol intihap edip nasıl olmaması gerektiğine misal diye bizzat B. Nurullah Ataç'ı gösterebiliriz” (1937, Temmuz 15, s. 388).

Bu polemik kısa zamanda son bulsa da yaklaşık bir yıl sonra yine aynı konu etrafında bu kez daha uzun süren bir tartışma başlar ve tenkit konusundaki bir dizi yazı, edebiyat gündemini meşgul eder. Özellikle *Varlık* dergisinde yazan pek çok edip, tenkit meselesi üzerinde durur. *Varlık*'taki yazıların çoğunda bizde hakiki tenkidin ve münekkidin olmadığı fikri sıkça dile getirilmiştir. Yaşar Nabi'nin *Ulus*'ta 31 Mart 1938'de yazdığı “Münekkidsizlik” yazısı Ataç'la yeni bir polemigi başlatır. Yaşar Nabi, bu yazısında bizde sadece edebiyatta değil, genel olarak tüm sanat dallarında münekkit eksikliği olduğundan yakınınca Ataç, 5 Nisan 1938'de *Haber*'de çıkan “Tenkid Meselesi” yazısında kendisine cevap vererek bizde münekkit olmamasının daha hayırlı olduğunu belirtir ve bunun nedenleri üzerinde durur. Ataç'a göre o günlerin kültürel ortamında münekkidin “*fonction sociale*”ı (sosyal işlevi) yoktur. Çünkü onun tavsiyelerine ihtiyaç duyan bir okur kitlesi bulunmamaktadır. “Münekkit ancak hummalı bir edebiyat hayatı yaşayan muhitlerde zararsız, belki de faydalı bir unsur olabilir” (1938, Nisan 5, s. 3) diyen Ataç, eleştirmenin gerekliliği bahsinde Nayır'a katılmadığını açıklar. Bu polemik Yaşar Nabi'nin *Ulus*'ta, Ataç'ınsa *Haber-*

⁷ 15.07.1937 tarihinde Sabri Esat Siyavuşgil'in imtiyaz sahipliğinde Yaşar Nabi Nayır tarafından çıkarılmaya başlanan dergi günümüzde de yayın hayatını sürdürmektedir.

Akşam Postası gazetelerinde yazdığı yazılarla devam ederken *Varlık* dergisi de “On Beş Günün Akisleri” bölümünde bu yazıları toplu olarak yayımlayarak tartışmayı canlı tutar.

Ataç'ın “Tenkid Meselesi” yazısına “Gene Tenkide Dair” (1938, Nisan 7) yazısında cevap veren Yaşar Nabi, bizde eleştirmen yetişmesine vesile olacak şartların olgunlaşmadığını kabul etmekle birlikte o günün edebiyatında en çok ihtiyaç duyulan şeyin eleştiri olduğunu vurgular. Yerli bir resim ya da müzik eserine yabancı bir eleştirmen de kıymet biçebilir; ancak edebiyat dille yapılan bir sanattır. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Nayır, edebiyat eleştirisini diğer eleştiri türlerinden ayrı bir yere koyar. Ayrıca Nayır, eleştirmenin rolü konusunda da Ataç'la farklı fikirlere sahiptir. “...Münekkidin yapacağı iş, edebiyat tarlasını tufeyli nebatlardan ayıklamaktır” (1938, Nisan 7, s. 2) diyen Yaşar Nabi, eleştirmene iyiyle kötüyü birbirinden ayırma işlevi yükler.

Ataç, buna cevap olarak yazdığı “Daima Tenkid” (1938, Nisan 9) yazısında Nayır'ın eleştirmene bir otorite gözüyle baktığını ifade eder ve “otoriter münekkit” kavramına eleştirel yaklaşır. Otoriter kişinin kendi değer hükümlerini okurlara kabul ettirmeye çalışacağını iddia eden Ataç, otoriter eleştirmen yerine fazla sayıda eleştirmen olmasının daha hayırlı olacağını belirtir. Ayrıca ona göre kötü eleştiri okurlar üzerinde olumsuz etki yaratırken bir kitabın satılmamasına ya da iyi olmayan bir şairin “iyi şair” diye nitelenmesine sebebiyet verebilir. Zira Fransa'da da örnekleri görüldüğü gibi zamanın otoriter münekkitleri büyük dehaları hiçe sayıp kötü eserleri övmüştür. Bu nedenle eleştirmen sayısı fazla olmalı, birinin iyi dediğine bir başkası kötü diyebilmelidir (Ataç, 1938, Nisan 9, s. 3).

“Otoriter münekkit”, Ataç'ın yazılarında sıkça üzerinde durduğu bir kavramdır. Hikmet Feridun Es'le (1939, Şubat 14) yaptığı bir konuşmada otoriter münekkit eksikliğiyle ilgili soruya şöyle cevap verir:

“Münekkit olmadığından bahseden Hüseyin Cahit Yalçın'dır. Kendisi *Fikir Hareketleri*'nde tenkit yapıyor... Münekkit olmadığından bahseden Yaşar Nabi'dir, kendisi yalnız tenkit yazıları yazar... Münekkit olmadığından bahseden benim... Yanlış olarak tenkit denilen yazılar yazıyorum. Mamafih buna rağmen, otoriter münekkit yoktur. Çünkü halk da böyle bir otoriter münekkit istemiyor. Buna lüzum görmüyor. Yalnız bizde değil, bugün Fransa'da da tenkit yoktur. Daha geçenlerde Jan Polan, Fransa'da tenkit ve otoriter münekkit olmadığından bahsediyordu” (ss.7,9).

Yaşar Nabi, “Daima Tenkid”e cevaben kaleme aldığı “Yaratıcı Tenkit”te (1938, Nisan 12) ısrarla edebiyat eleştirisinin önemini dile getirmeyi sürdürür. Ona göre Ataç'ın savunduğu gibi fazla sayıda eleştirmen olmasına da gerek yoktur. Tenkide ilgi olursa yeni imzalar bu alana yönelecektir. “Onun içindir ki, tenkidin hususiyle edebiyatımızın bugünkü şartları içinde, kayıdsız ve şartsız lüzumuna inanıyor ve münekkidi, sanat hayatımızın bir rehberi, bir yaratıcısı gibi bekliyorum” (1938, Mayıs 1, s. 699) diyen Yaşar Nabi, güçlü şair ve romancılardan ziyade eleştirmenlere ihtiyaç duyulduğunu tekrarlar.

Görüldüğü gibi tenkit konusu etrafındaki tartışma, bir yıl önceki polemige kıyasla fikri bir zeminde ilerler. Her iki taraf da birbirlerine karşı daha saygılı bir tutum geliştirmiş, konuyu kişiselleştirmemiştir. Bu nedenle tenkit tartışmasına başka isimler de katılır. Örneğin Peyami Safa, 4 Mayıs 1938'de *Cumhuriyet*'te çıkan “Tenkide Dair Bir Münakaşa” yazısında Ataç'ı eleştirir ve kendisi de bizzat münekkit olan birinin “Bizde münekkit yoktur, olmamalıdır” sözünü gülünç bulduğunu yazar. Edebiyatımızdaki durgunluğu Yaşar Nabi gibi eleştirmen eksikliğine bağlayan Safa, eleştirmenden beklenenin “5 kötü eserin revacına karşı 1 iyi eseri müdafaa etmek” (1938, Mayıs 15, ss. 713-714) olduğunu söyleyerek eleştirmenin rolü ve işlevleri konusunda Yaşar Nabi'nin fikirlere yaklaşır. Ataç'ın “otoriter eleştirmen” konusundaki görüşlerini de desteklemeyen Safa, eleştiride doğru ölçülerin zamanla yerleşeceğini, tekâmül fikrinin gelişeceğini savunur. Yazısını “Tenkidsiz bir edebiyat istememekle edebiyatsız bir hayat

istemenin ne farkı var” (s.714) diyerek bitiren Peyami Safa, eleştirinin gerekliliğini ve önemini savunmuştur. Bu polemiğin gösterdiği gibi tenkit, edebiyatımızda henüz yeterince güçlü bir saha hâline gelmese de 1930’ların süreli yayınlarında oldukça popüler bir tartışma konusudur ve edebiyat ortamını canlandırmıştır.

5. Hüsamettin Bozok ile Yahya Kemal Üzerine Polemik

Nurullah Ataç, en büyük Türk şairi olarak gördüğü ve Dergâh çevresindeyken tanıştığı Yahya Kemal hakkında “Yahya Kemal”, “Yahya Kemal’e Selam”, “Bir Şiir Üzerine”, “Yahya Kemal’in Şiiri”, “Bir Mısra”, “Bir Şiir”⁸ başta olmak üzere pek çok yazı yazar ve onun hakkında yapılan olumsuz eleştirileri köşesindeki yazılara taşır. Örneğin *Foto Magazin*’de yazdığı “Yahya Kemal” (1939, Kasım 1) başlıklı yazıda, Yahya Kemal’e olan hayranlığını dile getirir. Ona göre Yahya Kemal, yirmi beş yıldır “*actualitesi*”ni (güncelliğini) kaybetmemiştir; çünkü o, yalnızca bir şair değil, bütün bir sanat cereyanının mümessilidir. Bu sözlerle Yahya Kemal’in edebiyatımızdaki önemine dikkat çeken Ataç, “Yahya Kemal’in eseri bir mihenk taşıdır: Onu beğenmeyenler, sevmeyenler bilin ki hakiki şairi sevemez, ondan anlayamaz, sanatı kendine dert edinmemiştir” (1939, Kasım 1, s. 12-13) sözleriyle Kemal’in şiirini sevmeyenlerin yeni şiiri sevmeyeceklerini iddia eder. Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi izlenimci eleştiri anlayışını benimseyen Ataç, beğenisini dile getirirken son derece subjektif ölçülerden hareket eder. Bu yazıda ifade ettiği fikirler de bunun kanıtıdır. Öyle ki “Hasılı bizler, Yahya Kemal’in şiirinin hayranları, onun her mısraının mesuliyetini kabul ediyoruz” diyerek abartılı bir övgüde bulunmuş, kendisini şairin hayranı olarak nitelmiştir.

Bu yazıyı eleştirmek amacıyla *Servet-i Fünûn/Uyanış*’ta⁹ Ataç’a hitaben bir açık mektup yazan eleştirmen Hüsamettin Bozok, Ataç’ın şekil, dil ve zevk itibarıyla eski olan Yahya Kemal’i neden övdüğünü anlayamadığını ve övgüsünü abartılı bulduğunu belirtir. Çünkü Ataç, eskiyi seven ya da müdafaa eden biri değildir (Bozok, 1939, Birincikanun 7, s. 34). Bozok, bu yazıdan kısa bir süre ikinci bir mektup daha yazarak Yahya Kemal’in Ataç’ın iddia ettiği gibi “eski kalıbına bürünmüş bir yeni olduğu” görüşüne katılmadığını söyler; ancak bu defa daha itidalli bir dil kullanarak yazının sonunda Ataç’a saygılarını iletir (1939, Birincikanun 28, s. 84).

Nurullah Ataç, Bozok’a cevaben yazdığı iki yazıda Yahya Kemal’in eski olmadığını açıklamaya girişir. *Haber-Akşam Postası*’nda çıkan “İkinci Açık Cevap” yazısında Yahya Kemal’in mazmunlarının tamamen yeni olduğunu, divan şiirinin aksine onun şiirlerinde bütünlüğe ulaşıldığını ve şairin zevkinin Fransız şairlerine benzediğini ifade eder. Bunun yanında Yahya Kemal’in yeniyi takip ettiğini, yeniliği savunan birçok kimse Orhan Veli’yi eleştirirken kendisinin Orhan Veli’yi anladığını sözlerine ekler (Ataç, 1940, Ocak 5, s. 2). Yahya Kemal’le ilgili birçok yazı kaleme alan Ataç, daha önceki polemiklerde görüldüğü gibi sevdiği şairleri kıyasıya savunmaktan çekinmez. Ancak o günlerde genç bir muharrir olan Bozok’un görüşlerini çok da ciddiye almadığı, bu yüzden polemigi devam ettirmediği söylenebilir. Hatta Bozok’a bu açık mektupları neden *Servet-i Fünûn/Uyanış*’ta yayımladığını sorar. Çünkü Bozok, o sıralarda *Ses* ve *Yeni Adam* gibi dergilerde de yazmaktadır. Bu sorunun altında *Servet-i Fünûn/Uyanış*’ın yazı işleri müdürü Halit Fahri Ozansoy’a yönelik bir ima olduğu düşünülebilir. Çünkü yazının sonunda Ataç, Halit Fahri’nin arkadaşlığını sevdiğini ama şiirlerini sevmediğini de sözlerine eklemiştir. Dönemin pek çok mecmuasında kalem oynatan Ataç’ın *Servet-i Fünûn/Uyanış*’ta yazmaması da dikkat çekicidir.

Ataç’ın Yahya Kemal şiiri hakkındaki bir başka münakaşası ise “Mihribâd” şiiriyle ilgilidir. Ekim 1938’de *Foto Magazin*’de yayımlanan bu şiiri ilk okuduğunda ondan hoşlanmadığını belirten

⁸ Bu yazılar için bak.: Çağın, Ş. (2013). *Şiir daima şiir: Ataç’ın şiir yazıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

⁹ Ahmet İhsan Tokgöz’ün sahibi olduğu “siyasi ve edebî Türk gazetesi” *Servet-i Fünûn* (sonradan *Uyanış*) 27.03.1891-26.05.1944 tarihleri arasında İstanbul’da haftalık olarak yayımlanır. Derginin 2464 sayısı bulunur. 1926-1947 yılları arasında yazı işleri müdürlüğünü Halit Fahri Ozansoy üstlenmiştir.

Ataç, şiiri tekrar tekrar okuduktan sonra zamanla bu manzumenin Yahya Kemal'in en güzel eserlerinden biri olduğunu anladığını yazar (1938, Birinciteşrin 10, s. 2). Ataç'ın bu yazıdaki itirafı edebiyat dünyasında ses getirmiş; Fazıl Ahmet Aykaç "Bir Sohbet Hatırası" ve "Bir Sohbet Hatırası II" (1938, Mart 14, *Cumhuriyet*), Ahmet Hamdi Tanpınar "Yahya Kemal'e Dair" (1938, Birinciteşrin 4, *Cumhuriyet*), Mustafa Şekip Tunç "Tanrı Şair" (1938, Birinciteşrin 9, *Cumhuriyet*) ve Hasan Âli Yücel "Yahya Kemal Meselesi" (1938, Ekim 17, *Akşam*) yazılarıyla Ataç'ın söylediklerinden hareketle Yahya Kemal şiiri, "Mihrâbâd" şiiri ve edebiyatta zevk ölçüsü hakkındaki fikirlerini belirtmiştir. Edebiyat kamuoyunu belli bir süre meşgul eden bu tartışma, karşılıklı atışmalardan çok, birbirinden zıt görüşlere sahip kişilerin fikir egzersizi yapmalarına neden olduğundan polemik düzeyine ulaşmamıştır denebilir.

6. *Aramak* Mecmuası'nda Cahit Tanyol'la Polemik

İzmir'de *Aramak*¹⁰ mecmuasını çıkaran Cahit Tanyol, derginin 4. sayısında "Nurullah Ataç Hakkında" başlıklı bir yazı kaleme alarak Ataç'ın kendi nesli üzerindeki etkisinden söz eder ve onu över. Ataç'ın sıkça eleştirilmesine neden olan çelişkili fikirlerinin neticede bir bütüne ulaştığını iddia eder (1939, Temmuz, ss. 1-5). 10. sayıda yazdığı "Babıali Kukllarına Açık Mektup" yazısında ise eski nesil edebiyatçıları eleştirirken kullandığı "Hepiniz, fikirlerine hücum ettiğiniz, zevkini garip bulduğunuz Nurullah Ataç'ın çomağı ile idare ediliyorsunuz: O ne söylerse, evvelâ itiraz, sonra sükût ve nihayet takdirle karşılıyor, sonra da kendiniz bulmuş gibi, kibirli bir eda takınıyorsunuz" (1940, Şubat: 6) minvalindeki ifadeleriyle Ataç'ın o yıllarda eleştiride bir mihver gibi kabul gördüğünü ifade eder. Bu iki yazıdan da anlaşılacağı gibi Tanyol, Ataç hakkında oldukça olumlu fikirlere sahiptir.

İyi bir süreli yayın okuru olan Nurullah Ataç, *Aramak* mecmuasını da inceler ve zaman zaman burada okuduğu yazılar ve şiirlerle ilgili görüşlerini yazar. Örneğin "Şairler Arasında" adlı yazısında *Aramak*'ta şiir yayımlayan İlhan İleri'nin şiirlerinden övgüyle söz eder (1940, Nisan 12, s. 3). Ancak 7 Temmuz 1939'da *Haber-Akşam Postası* gazetesinde çıkan "Hayata Dair: Bir Mecmua Hakkında" yazısında "güzeli-iyiyi-gerçeği aramak" sloganıyla çıkan dergi için "Fakat yazılarından anladığıma göre, o mecmuayı çıkaranlar pek aramıyor, bilâkis düşündüklerinin doğru olduğundan emin insanlar" (Temmuz 1939, Temmuz 7, s. 3) şeklinde bir eleştiri getirmiş ve dergide okuduklarını pek beğenmediğini açıkça ifade etmiştir. *Aramak*'ın 6. sayısında Kemal Bilbaşar'la mülakat yapan Ataç, burada da kendisini çeşitli vesilelerle öven Tanyol'a çıkışarak onun kendisi hakkında sarf ettiği "münekkit" ve "büyük muharrir" ifadelerini sevmediğini, "...Hele benim medihle, sena ile avlanacağımı zannediyorsanız yanılıyorsunuz" (1939, Eylül: 6) diyerek övülmekten hiç hoşlanmadığını belirtir. Münekkit ifadesinden nefret ettiğini söyleyen Ataç, kendini "birtakım sanat, estetik meselelerinden bahseden bir muharrir" olarak nitelerken yazdıklarına da "müsvedde yığını" demiştir.

Tanyol, *Aramak*'ın 7. sayısında çıkan "Nurullah Ataç'a Mektup" yazısında Ataç'ın ifadelerini haksız bulur. Tanyol'a (1939, Birinciteşrin: 2) göre, bir "essayist"ın (deneme yazarı) yazdıkları "müsvedde yığını" olamaz. Ataç'ı eleştirmen olarak niteleyen Tanyol, onun münekkit kelimesine yönelik eleştirilerini de doğru bulmaz ve kendisine bu sıfatı neden verdiğini şöyle açıklar:

"Ben size bu sıfatı verirken -ki bunu Frenklerin kullandığı manâda istimâl ettim - Mehmet Âkif hakkında tenkit yazan, Fazıl Aykaç'a cevap veren zeki Nurullah Ataç'ı düşündüm. Yoksa 'Haber' gazetesinde "Sarımsak" hakkında bir sütun yazan muharriri değil (1939, Birinciteşrin: 3)."

Ataç'ın *Haber*'de, Tanyol'un ise *Aramak*'ta yazdıkları yazılarla ilerleyen bu polemik; *Aramak* mecmuası, tenkit ve münekkit gibi konular etrafında gelişir. Sanatta himaye ve üstatlık bahsi de

¹⁰ "Güzeli-iyiyi-gerçeği [arayan edebiyat dergisi]" *Aramak*, İzmir'de aylık olarak Cahit Tanyol'un imtiyaz sahipliğinde, Kemal Bilbaşar'ın yazı işleri müdürlüğünde çıkar. Nisan 1939-Eylül 1940 tarihleri arasında basılan derginin 16 sayısı bulunur.

sıkça üzerinde durdukları konulardandır. Ataç, Kemal Bilbaşar'la yaptığı mülakatta, fikir insanların çalışarak kendi yollarını bulmaları gerektiğini ifade eder ve “üstat”lık payesinden neden hoşlanmadığını şöyle açıklar:

“Edebiyatta, sanatta üstatlara inanmak olur, olmaz değil. Fakat insan ancak yaşlandıktan sonra üstatlara inanmalıdır. Gençlikte her şeyi kendi buluyor gibi çalışmalıdır. Sizler sanatı elden ele geçen bir meşale gibi tasavvur ediyorsunuz. Halbuki her sanatkârın kendi meşalesini kendisi yakması, onu hiçbir elden almaması lazımdır” (Bilbaşar, 1939, Eylül, ss. 2-7).

1940'ların başına kadar uzanan bu tartışma, Ataç'ın 1930'ların süreli yayınlarında devam eden en uzun soluklu polemikleridir. Tanyol'a karşı eleştirel bir tavır takınmasına rağmen Ataç'ın Tanyol'u ve dergisini takip ettiği söylenebilir. Tanyol ise Ataç'ı zaman zaman daha sert ifadelerle eleştirse bile ona karşı saygılı bir üslup kullanmış, ünlü eleştirmenin kendi nesli için önemini vurgulamıştır.¹¹

7. Diğer Süreli Yayınlardaki Münakaşalar ve Ataç'a Dair Değıniler

Ataç'ın polemikten ziyade ufak münakaşa olarak değerlendirilebilecek tartışmaları da vardır. Örneğin Ahmet Hamdi Tanpınar'la Ahmet Kutsi Tecer şiiri üzerinden münakaşaya girer. Ataç, 11 Ekim 1932'de *Milliyet*'teki “Fikirler ve İnsanlar” köşesinde Ahmet Kutsi şiirini bir türlü sevmediğini, hatta Kutsi'nin bir şair olduğundan şüphe duyduğunu yazar (1932, s. 2). Yazının devamında şiirlerden alıntılar yaparak onları neden sevmediğini izah eder. Ancak yazının sonunda arkadaş olarak sevdiğini söylediği şaire haksızlık etme korkusuyla “Biz onu, kendilerinden güzel eserler umduğumuz, fakat henüz kudretlerini gösterememiş şairler arasına koyalım ve şu güzel manzumesini, beklediklerimizin müjdecisi diye okuyalım” diyerek “Nerdesin” şiirini alıntılar. 6 Teşrinisani 1932'de bu yazıya cevap olarak yine *Milliyet*'te “Ahmet Kutsi'nin Şiirleri” adlı bir yazı kaleme alan Ahmet Hamdi, “Ahmet Kutsi'de benim en çok sevdiğim taraf şaire takaddüm eden zihnî çalışmadır” (1932, s. 5) der ve Ahmet Kutsi'nin şiirlerini neden sevdiğini açıklarken onu eleştiren Ataç'a bir nevi cevap verir. Ataç'ın beğenmediği şair ve muharrirleri kötü şöhretli bazı frenklere benzetme alışkanlığı olduğunu söyleyen Tanpınar, Ataç'ın Tecer şiirinin zevkine varması için “biraz kabuklarını kırması, biraz halk edebiyatına taşması” gerektiğini yazar. Ataç, bu yazıya cevaben kaleme aldığı “Şiire Dair” yazısında (1932, Kasım 15, ss. 2-3) şiirde parça-küll (bütün) arasındaki ilişki, halk şiiri gibi konulara değindikten sonra kendine özgü alaycı üslubuyla arkadaşı Tanpınar'a yönelik olarak şu sözleri sarf eder: “Hamdi, sen kabuklarını kırdığın zaman o sevdiğin ‘Anneler’ manzumesinin ne kadar yavan bir taklit olduğunu göreceksin. Zaten bunları bilirsin ya!” Şiirin içeriği, dili ve orijinalliği meselelerinde birbirinden farklı fikirlere sahip Tanpınar ile Ataç'ın bu şekilde ilerleyen karşılıklı atışmaları uzun sürmese de poetikaya dair konuların tartışılması adına önemli bir hamle olarak görülebilir.

Ataç'ın 1930'larda edebiyatın sınırlarını aşarak birçok farklı konuyu kapsayan polemikleri de vardır. Örneğin Abidin Dino ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'yla Dino'nun çizdiği testi resimleri üzerinden başlayan ve soyut resim ekseninde ilerleyen polemik (1938-1940), Baltacıoğlu ile Ataç arasında Karagöz üzerinden devam ederken zamanla kişisel bir tartışmaya döner. Bu tartışma, ilk sayılarında Baltacıoğlu'nun çıkardığı *Yeni Adam*¹² dergisinde yer alan Ataç'ın kendisini hep sayıp sevdiğini söylediği Baltacıoğlu'yla pek de anlaşamadığını açığa çıkarır (Ayvazoğlu, 2023, ss. 274-287).

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bak.: Bağcı, M. (2023). İzmir'de çıkan bir fikir ve sanat dergisi: Aramak (1939-1940). Ş. Çağın, Ö. Nemutlu ve H.H. Durgun (Ed.), *İzmir Araştırmaları Ö. Faruk Huyugüzel'e Armağan* içinde (ss.199-224). İzmir: Kent Yayınları.

¹² İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun çıkardığı “fikir gazetesi” *Yeni Adam*, haftalık olarak yayımlanır ve 934 sayıya ulaşır. Yayın hayatını ilk seri (1934-1938) ve ikinci seri (1939-1979) şeklinde sürdürmüştür.

Aynı zamanda bir çevirmen olan Nurullah Ataç, tercüme üzerine de birçok yazı yazmış ve tercüme ile ilgili meselelerde kendisiyle farklı görüşlere sahip kişilerle polemığe girmiştir. *Milliyet*'teki "Haftalık Edebî Musahabe" köşesinde kaleme aldığı "Tercüme Meselesi" (1931, Ağustos 11) başlıklı yazıdan itibaren tercümenin nasıl olması gerektiği, tercüme ve çeviri farkı, tercümede kelime seçimleri gibi konularda fikirlerini belirtmiş; 1940'ların ilk yarısında Peyami Safa, Reşat Nuri Güntekin ve Orhan Burian'la polemığe girmiştir (Çağın, 2020, Ekim, ss. 49-55).

Orhan Veli ve arkadaşlarını ilk eser vermeye başladıkları dönemden itibaren destekleyen Nurullah Ataç bu sebeple de sık sık polemiklerin içinde yer alır. Şiirde bir devrim gerçekleştirmek isteyen Garip şairlerinin şiirleri, Nurullah Ataç'ın olumlu görüşlerinin aksine çoğunlukla alaycı bir tavırla değerlendirilir. Örneğin Hüsamet Nuri (1940, Kasım, ss. 20-21), *Gündüz* mecmuasında çıkan "Bizde Tenkit" yazısında Nurullah Ataç'ın Garip şiirini övmesini tuhaf bulur ve "Belki üstat bu mısralarda bizim göremediğimiz derinlikleri, orijinaliteleri görüyor, bu yüzden de onları beğeniyor olabilir. Fakat biz kristal bir fikir şebneminin salata veya nasır içine gizlenmesini hoş göremediğimiz için istemiyoruz, istemeyeceğiz de" diyerek Garip şiirinin diliyle alay eder.

Zahir Güvemli'nin 1938-1939 yılları arasında İstanbul'da çıkardığı ve 6 sayısı bulunan *Yeni Birlik* dergisinde basılan Lebit Fehmi Yurdoğlu imzalı bir yazıda (1939, Mart 1, s. 8), Ataç'a yönelik olarak edebî bir yazının sınırları içinde hoş karşılamayacağımız "psikopat" ve "ruh hastası" gibi ağır sözler sarf edilir ve ünlü eleştirmenin "birbirile bağlanamayan muhakemeleri, günü gününe uymayan çarpık düşünceleri" olduğu iddia edilir. Orhan Veli'nin "Kitabe-i Seng-i Mezar" şiirinde geçen "Yazık oldu Süleyman Efendi'ye" mısraına gönderme yapan Yurdoğlu, "Yazık oluyor Nurullah efendiye" diyerek küçümseyici bir dil kullanır.

Orhan Veli'nin Ekim 1938'de *İnsan* dergisinde çıkan "Kitabe-i Seng-i Mezar" şiiri de sıklıkla polemik konusu olur. Şiirde geçen kelimeler ve söz dizimi özellikle gelenekçi şiiri benimseyenler tarafından yadırganır ve "Yazık oldu Süleyman Efendi'ye" dizesiyle dalga geçmek amacıyla şiire nazireler yazılır. Ayrıca şiir, karikatürlere de konu edilir. Şiirde geçen nasır kelimesi ile ilgili ilk karikatür, 17 Şubat 1939'da *Akşam*'da Cemal Nadi tarafından çizilirken (Coşar, 2014, s. 29-33) ilerleyen yıllarda birçok karikatürist, nasır figürlü karikatürler çizmeye devam eder. Bunların bazılarında Nurullah Ataç'ın da yer aldığı görülür. Garip şiiriyle ilgili övgü dolu yazılar yazması, Ataç'ın bu hareketin savunucusu gibi görünmesine neden olur. Dolayısıyla Garip'i eleştirenler, Ataç'ı da hedef almıştır.

Nurullah Ataç, dönemin süreli yayınlarında kimi zaman da bir şiir öznesi olarak karşımıza çıkar. Şeyhî-i Cedid¹³ takma isimli bir şair, *Servet-i Fünûn/Uyanış*'ta çıkan "Ataçnâme" şiirini Ataç'a yönelik eleştirileri etrafında kurgular. "Divan Edebiyatından Yeni Numuneler" başlığı altında yayımlanan bu şiir, mesnevi nazım biçiminde düzenlenir. Oldukça uzun olan şiirin Nurullah Ataç'ın ağzından yazıldığı izlenimi verilen bölümü şöyledir:

"Hakka ki münekkidim bugün ben
Hâmem daha sivridir dikenden
Battım mı aman diler Şekispir
Ervaha da zulmüm etti tesir
Ancak bu sözüm mesel demektir
Âsar-ı frenk yoksa "tek"tir
Onlar ne yazarsa bence makbul
Her Türkçe eser ne olsa malûl

¹³ Salâh Birsêl, *Kahveler Kitabı*'nda bu takma ismin Zahir Güvemli'ye ait olduğunu belirtir. Bak.: (Birsêl, 2014: 258).

Bir garplı küfür de yazsa hoştur
 Sen kalbini söylesen de boştur
 Mâdemki benim kısırlığım var
 Hep bizdekiler fena yazarlar
 Hâmid bana sorsan sıfırdır

Eş'arına samiam sağırdır" (Şeyhî-i Cedid, 1940, Nisan 4: 327).

Bu dizelerde batılı sanatçıları beğenen Ataç'ın kendi edebiyatımıza karşı mesafeli olduğu ima edilir. Şiirin ilerleyen bölümlerinde Yahya Kemal'i yine Ataç'ın ağzından öven Şeyhî-i Cedid, şiirin sonunda yer alan ve "fahriye" diye adlandırabileceğimiz bölümde ise Ataç'ın kendi kendini övmesini sağlar. Anlaşıldığı kadarıyla Şeyhî-i Cedid'in Ataç'ın münekkit kimliğiyle ilgili ciddi şüpheleri vardır.

Reşat Cemal Emek'in *Varlık*'ta yayımlanan (1938, Ağustos 15) "Şair" şiiri, Nurullah Ataç'ın "Şair Buhranı" (1938, Temmuz 19, *Haber-Akşam Postası*) yazısında şairler hakkında verdiği hükümlerden yola çıkılarak yazılır. Ataç'ın şairlere yönelik eleştirel tavrı karşısında Reşat Cemal, şair olmaktan duyduğu mutluluğu dile getirmiştir. Sıtkı Akozan'ın *Yeni Ses* dergisinde çıkan "Terkib-i Bent I" (1939, Temmuz) ve "Terkib-i Bent II" (1939, Ağustos) şiirleri ile Haydar Çeçen'in *Yurt* dergisindeki "Koşma: Tasfiye Babında" (1940, Şubat) şiiri de Ataç'a yönelik olumsuz göndermeler içerir.

8. Sonuç

Kendisini münekkit olarak değil, "essayiste" ya da "moralist" (deneme yazarı) olarak nitelemeyi seven Nurullah Ataç, izlenimci tenkit anlayışını benimserken eserleri ve şahısları kendi beğeni ölçütlerine göre değerlendirir. Öznel fikirleri zaman içinde değişime uğrar ve bu değişim yazılarından takip edilebilir. Bu nedenle çelişkili fikirlere sahip olduğu yönünde bir kanaatin oluşmasına neden olur. Özellikle polemiklerindeki satır aralarını okuduğumuzda bu tarzda bir "eleştirmeci" olmasından memnun olduğu hissedilir. Sohbet tarzındaki yazıları muhataplarında cevap verme isteği yaratmış olacak ki dönemin süreli yayınlarındaki birçok yazı, haber, mülakat, soruşturma ve açık mektupta, hatta şiirde Ataç'tan söz etmek neredeyse kaçınılmaz hâle gelir. Ataç, böylece kendisi bundan hoşlanmasa da "otoriter münekkit" konumuna yerleştirilir.

Nurullah Ataç, başkaları tarafından takip edildiğinin ve fikirlerinin münakaşa konusu yapıldığının farkındadır. 21 Kasım 1939'da *Akşam* gazetesinde yayımladığı "Denilebilir Ki" başlıklı yazıda bir mecmuada kendisinden, ismini vermeden, şiir ve edebiyat düşmanı diye bahseden bir yazara: "Ben bu memlekette şiiri, edebiyatı benim kadar seven adama az rastgeldim" (1939, Kasım 21, s. 3,7) ifadeleriyle cevap verir. Böylece eleştirilerini edebiyatın sınırları içinde yaptığını, başkaları gibi eş dost övmekle ilgilenmediğini söyler. Onu durmadan eleştirenlerin de kendisinin o günün edebiyatında âdeta bir mihenk taşı olduğunu kabul ettiklerini iddia eder. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Ataç, zevk anlayışından ödün vermeyen, peşin hükümlerle hareket etmeyen, kendinden son derece emin bir eleştirmen portresi çizer. Süreli yayınlarda iz sürüldüğünde dönemin tartışma konuları ve polemikleri gün yüzüne çıkarılacak ve edebiyatın gelişiminin - mesele kişisel bir alana çekilmediği müddetçe- biraz da bu polemiklerden doğduğu anlaşılacaktır. Nurullah Ataç'ın yazıları bunun için oldukça zengin bir malzeme sunar.

Kaynakça

Akozan, M.S. (1939, Temmuz). Terkib-i bent I. *Yeni Ses*, (2), 8.

Akozan, M.S. (1939, Ağustos). Terkib-i bent II. *Yeni Ses*, (3), 8.

Ataç, N. (1931, Ağustos 11). Haftalık Edebî Musahabe: Tercüme Meselesi. *Milliyet*.

- Ataç, N. (1932, Şubat 18). Necip Fazıl. *Milliyet*, 2.
- Ataç, N. (1932, Ekim 11). Ahmet Kutsi. *Milliyet*, 2.
- Ataç, N. (1932, Kasım 15). Şiire dair. *Milliyet*, 2-3.
- Ataç, N. (1934, Ocak 27). Durmuş bir adam. *Milliyet*, 4.
- Ataç, N. (1934, Şubat 24). Öz şiir. *Milliyet*, 4.
- Ataç, N. (1934, Nisan 7). Küskün Sanatkâr. *Milliyet*, 4.
- Ataç, N. (1936, Nisan 20). Ölen Edebiyat. *Akşam*, 3,8.
- Ataç, N. (1936, Haziran 6). Vezin Davası. *Akşam*, 3-4.
- Ataç, N. (1936, Haziran 20). Bir Cevap. *Akşam*, 3-5.
- Ataç, N. (1938, Nisan 5). Hayata Dair: Tenkid Meselesi. *Haber-Akşam Postası*, 3.
- Ataç, N. (1938, Nisan 9). Hayata Dair: Daima Tenkid. *Haber-Akşam Postası*, 3.
- Ataç, N. (1938, Temmuz 15). Bir Mektup. *İnsan*, (4), 369-373.
- Ataç, N. (1938, Temmuz 19). Şair Buhranı. *Haber-Akşam Postası*, 3.
- Ataç, N. (1938, Birinciteşrin 10). Bir Şiir. *Haber-Akşam Postası*, 2.
- Ataç, N. (1939, Temmuz 7). Hayata Dair: Bir Mecmua Hakkında. *Haber-Akşam Postası*, 3.
- Ataç, N. (1939, Kasım 1). Yahya Kemal. *Foto Magazin*, (19), 12-13.
- Ataç, N. (1939, Kasım 21). Denilebilir ki. *Akşam*, 3,7.
- Ataç, N. (1939, Kasım 26). Düşünceler. *Haber-Akşam Postası*, 2.
- Ataç, N. (1939, Kasım 29). Hayata Dair: Notlar. *Haber-Akşam Postası*, 2
- Ataç, N. (1940, Ocak 5). İkinci Açık Cevap. *Haber-Akşam Postası*, 2.
- Ataç, N. (1940, Nisan 12). Şairler Arasında. *Haber-Akşam Postası*, 3.
- Aykaç, F.A. (1938, Mart 14). Bir Sohbet Hatırası II. *Cumhuriyet*, (4967), 3.
- Ayvazoğlu, B. (2023). *Ataç: "prospero, caliban'a karşı"*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Bağcı, M. (2023). İzmir'de çıkan bir fikir ve sanat dergisi: Aramak (1939-1940). Ş. Çağın, Ö. Nemutlu ve H.H. Durgun (Ed.), *İzmir Araştırmaları Ö. Faruk Huyugüzel'e Armağan* içinde (ss.199-224). İzmir: Kent Yayınları.
- Bilbaşar, K. (1939, Eylül). Nurullah Ataç ve Ahmet Hamdi Tanpınar ile mülakat. *Aramak*, (6), 2-7.
- Birsel, S. (2014). *Salâh bey tarihi 1: kahveler kitabı* (6. Basım). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bozok, H. (1939, Birincikanun 7). Nurullah Ataç'a açık mektup. *Servet-i Fünûn/ Uyanış*, 87/23 (2259-574), 34.
- Bozok, H. (1939, Birincikanun 28). Nurullah Ataç'a ikinci mektup. *Servet-i Fünûn/ Uyanış*, 87/23 (2262-577), 84.
- Coşar, Said. (2014, Nisan Mayıs). Süleyman Efendinin nasırına karikatürlerden bakmak... *Granada*, 7, 29-33.
- Çağın, Ş. (2012). *Bir eleştirmeni olarak Nurullah Ataç*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çağın, Ş. (2013). *Şiir daima şiir: Ataç'ın şiir yazıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Çağın, Ş. (2020, Ekim). Nurullah Ataç'ın tercüme ve tercüme tenkidi üzerine yazıları. *Yeni Türk Edebiyatı*, (22), 35-60.
- Çeçen, H. (1940, Şubat). Koşma: Tasfiye babında. *Yurt*, (1), 12.
- Demir, Ş. (2014, Kış). Tartışma ve polemik kavramlarına dair. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3 (9), 183-192.
- Edebiyat ve Tenkit (Necip Fazıl B.'in Cevabı). (1934, 26 Mart). *Yeni Adam*, 1(13), 7.
- Emek, R.C. (1938, Ağustos 15). Şair. *Varlık*, 6 (123), 38.
- Es, H.F. (1939, Şubat 14). B. Nurullah Ataç Diyor Ki... *Akşam*, 7,9.
- Eyüboğlu, S. (1938, Nisan 15). Yeni türk sanatkârı yahut Frenk'ten Türk'e dönüş. *İnsan*, 1, 31-38.
- Gariper, C. ve Bayraktar, Y. (2017). Eleştirinin ve polemiğin kıskacında Nurullah Ataç ve Necip Fazıl. *Söylem Filoloji Dergisi*, 2(2), 194-212.
- Hüsametdin Nuri (1940, Kasım). Bizde Tenkit. *Gündüz*, 8(42), 20-21.
- Karataş, T. (2018, Haziran Temmuz Ağustos). Fikirlerin çarpışması yahut kalem kavgası. *Hece* (Türk Edebiyatında Polemikler Özel Sayısı- 258/259/260), 17-22.
- Kısakürek, N.F. (1936, Nisan 4). Nurullah Ataç'a. *Ağaç*, (4), 16.
- Kısakürek, N.F. (1936, Haziran 13). İşte Tenkit! *Ağaç*, (11), 15.
- Kısakürek, N.F. (1946, Kasım 1). Edebiyat mahkemesi bay Nurullah Ataç. *Büyük Doğu*, 53, 16.
- Kısakürek, N. F. (1946, Kasım 22). Edebiyat mahkemesi bay Nurullah Ataç. *Büyük Doğu*, 55, 16.
- Kısakürek, N. F. (1946, Kasım 29). Edebiyat Mahkemesi Bay Nurullah Ataç. *Büyük Doğu*, 56, 16.
- Nayır, Y. N. (1937, Temmuz 15). Hakiki Münekkide Dair. *Varlık*, 5(97), 386-388.
- Nayır, Y. N. (1938, Mart 31). Münekkidsizlik. *Ulus*, (5985), 2.
- Nayır, Y. N. (1938, Nisan 7). Yine Tenkide Dair. *Ulus*, (5992), 2.
- On Beş Günün Akisleri: Tenkit Meselesi Üzerinde Bir Münakaşa. (1938, Mayıs 1). *Varlık*, 5(116), 697-699.
- On Beş Günün Akisleri: Tenkide Dair Bir Münakaşa. (1938, Mayıs 15). *Varlık*, 5(117), 713-714.
- Sabahattin Rahmi. (1934, Şubat 15). Öz Şiir Meselesi. *Varlık*, 1(15), 232.
- Sabahattin Rahmi. (1934, Mart 15). Şiir ve Musiki -Nurullah Ata Beyfendiye Cevap-. *1*(17), 262-263.
- Şeyhî-i Cedid (1940, Nisan 4). Ataçnâme. *Servet-i Fünûn/ Uyanış*, 87-23 (2276), 327.
- Tanpınar, A. H. (1932, Teşrinisani 6). Ahmet Kutsi'nin Şiirleri. *Milliyet*, 5.
- Tanpınar, A. H. (1938, Birinciteşrin 4). Yahya Kemal'e Dair. *Cumhuriyet*, (5171), 3.
- Tanyol, C. (1939, Temmuz). Nurullah Ataç Hakkında. *Aramak*, 4, 1-5.
- Tanyol, C. (1939, Birinciteşrin). Nurullah Ataç'a Mektup. *Aramak*, 2(7), 1-4.
- Tanyol, C. (1940, Şubat). "Babialı Kukllarına Açık Mektup. *Aramak*, 2(10), 3-6.
- Tunç, M.Ş. (1938, Birinciteşrin 9). Tanrı Şair. *Cumhuriyet*, (5176), 3.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>

Yalçın, H. C. (1934, Kanunusani 25). Matbuat hayatı: Necip Fazıl Bey. *Fikir Hareketleri*, 14, 11-13.

Yalçın, H. C. (1934, Şubat 8). Matbuat hayatı: Kendine tapan bir adam. *Fikir Hareketleri*, 16, 10-12.

Yurdoğlu, L.F. (1939, Mart 1). Babıalî dahîsine, 'Yazık olan Nurullah Efendiye!' ve Yeni Birlik'e dair. *Yeni Birlik*, 5, 8.

Yücel, H. Â. (1938, Ekim 17). Yahya Kemal meselesi. *Akşam*, (7186), 6.